

ABDULLA QAHHORNING SAROB ROMANIDA INSON VA JAMIYAT MUNOSABATLARI

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Pedagogika va ijtimoiy-gumanitar fanlar fakulteti

Filologiya va tillarni o'qitish yo'nalishi

3-bosqich talabasi

Yo'ldosheva Xolniso Xo'shmurod qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Abdulla Qahhorning “Sarob” romanida inson va jamiyat munosabatlari badiiy va ijtimoiy jihatdan tahlil qilinadi. Asarda shaxsning ichki kechinmalari, jamiyatdagi o'zgarishlar hamda ijtimoiy muhitning inson taqdiriga ta'siri yoritilgan. Roman orqali inson orzulari va hayotiy haqiqat o'rtasidagi ziddiyatlar ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Abdulla Qahhor, Sarob, inson, jamiyat, shaxs, ijtimoiy muhit, ruhiyat, ziddiyat.

Annotation: This article analyzes the relationship between human and society in Abdulla Qahhor's novel *Sarob*. The work highlights the inner psychological experiences of characters, social changes, and the influence of society on human destiny. The novel reveals the conflict between human dreams and reality.

Key words: Abdulla Qahhor, Sarob, human, society, personality, social environment, psychology, conflict.

Аннотация: В данной статье анализируются взаимоотношения человека и общества в романе Абдуллы Каххара «Сароб». В произведении раскрываются внутренний мир героев, социальные изменения и влияние общества на судьбу человека. Роман показывает противоречие между мечтой и реальностью.

Ключевые слова: Абдулла Каххар, Сароб, человек, общество, личность, социальная среда, психология, конфликт.

O'zbek adabiyoti XX asrning birinchi yarmida jadal rivojlanib, realistik nasrning shakllanishida muhim bosqichni bosib o'tdi. Bu davrda inson shaxsining ichki dunyosi, jamiyatdagi o'zgarishlar va ijtimoiy muhitning ta'siri asosiy badiiy masalalardan biriga aylandi. Ana shu jarayonda Abdulla Qahhor o'zbek realistik adabiyotining yetuk namoyandalaridan biri sifatida shakllandi. Haqiqiy adabiyot san'atkorlik zavqi bilan yaratilgan go'zal, muhtasham asar demakdir. Kuchli shaxsiyat, betakror uslub, katta iste'dod va ilhom bilan yozilgan asarlarga millatning ruhini ko'taradi, ko'nglini o'stiradi. Yurtimizda hozirgi kunda dunyo adabiyotining bebaho mulki bo'lgan ming-minglab asarlar tarjima qilinib, kitobxonlar qalbidan joy olgani, badiiy tarjima va tarjimashunoslik bo'yicha o'ziga xos ijodiy maktab shakllanganini alohida ta'kidlash lozim. O'zbekistonda adabiyot va san'at, madaniyat, ommaviy axborot vositalari, ma'naviyat va ma'rifat biznesga aylanmasligi shart va biz bunga hech qachon yo'l qo'ymaymiz, deb ta'kidlaydi Shavkat Mirziyoyev. Bugungi yoshlar internetdan, elektron adabiyotlardan ko'proq foydalanishi, lekin milliy adabiyotimiz xazinasini internetda targ'ib etish yaxshi yo'lga qo'yilmagani ko'rsatib o'tilgan paytda Prezidentimiz "Adiblar xiyoboni" deb nomlangan internet portali tashkil etish taklifini bildirgandilar va bugungi kunga qadar ko'plab internet dasturlari orqali ham badiiy adabiyotlarni topishimiz, o'qishimiz va ovozli variantlarini ham eshitishimiz imkoniyatlari yaratildi.¹

Abdulla Qahhor 1907-yil 17-sentabrda Qo'qon atrofidagi Asht hududida tug'ilgan bo'lib, 1968-yilda Moskvada vafot etgan. U o'z ijodini 1920-yillarda boshlagan va qisqa vaqt ichida o'zbek hikoyachiligi hamda roman janrining rivojiga katta hissa qo'shgan yozuvchi sifatida tanilgan. Uning ijodiy merosi realistik tasvir, psixologik tahlil va ijtimoiy hayot muammolarini chuqur ochib berishi bilan ajralib turadi .

Adibning eng muhim asarlaridan biri — **"Sarob" romani** 1934-yilda yozilgan bo'lib, u o'zbek roman janrining dastlabki namunalariidan biri sifatida e'tirof etiladi . Asar 1920—

¹ **Qalampir.uz.** Prezident "Adiblar xiyoboni" deb nomlangan internet portal tashkil etish tashabbusi bilan chiqdi [Elektron resurs]. — URL: <https://qalampir.uz/uz/news/prezident-adiblar-khiyeboni-deb-nomlangan-internet-portali-tashkil-etish-tashabbusi-bilan-chik-di-19975>

1930-yillar jamiyatidagi murakkab ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni, yangi tuzum shakllanishi davridagi mafkuraviy ziddiyatlarni va inson ongidagi o'zgarishlarni badiiy aks ettiradi.

“Sarob” romanida markaziy o‘rinni inson va jamiyat munosabatlari egallaydi. Jamiyatdagi o‘zgarishlar shaxsning dunyoqarashi, hayotiy tanlovi va ma’naviy qarorlariga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, inson ham jamiyat ichida o‘z o‘rnini topishga, ma’naviy erkinlik va hayotiy haqiqatni anglashga intiladi. Ushbu murakkab jarayon asarda psixologik ziddiyatlar orqali ochib beriladi. Shuningdek, “sarob” tushunchasi asarda ramziy ma’no kasb etadi. U insonning amalga oshmaydigan orzulari, hayotiy xayollari va haqiqat bilan to‘qnashuvini ifodalaydi. Shu jihatdan roman nafaqat badiiy asar, balki ijtimoiy-falsafiy mazmunga ega bo‘lgan muhim adabiy manba hisoblanadi. Bugungi kunda ham “Sarob” romani inson va jamiyat munosabatlarini tahlil qilish, shaxs erkinligi va ma’naviy tanlov masalalarini o‘rganishda dolzarb ilmiy ahamiyatga ega asar sifatida qadrlanadi.

Abdulla Qahhorning “Sarob” romani o‘zbek realistik nasrida inson ruhiyati va ijtimoiy muhit munosabatlarini chuqur tahlil qilgan muhim asarlardan biri hisoblanadi. Adib ushbu romanda inson obrazini faqat tashqi voqealar orqali emas, balki uning ichki olami, psixologik kechinmalari va ma’naviy ziddiyatlari orqali ham ochib beradi. Adabiyotshunos M. Qo‘shjonov ta’kidlaganidek, Abdulla Qahhor ijodida inson ruhiyatini tasvirlashda psixologik realizm yetakchi o‘rinda turadi, ya’ni qahramonlarning ichki dunyosi voqealar bilan uyg‘un holda yoritiladi.²

“Sarob” romanida qahramonlarning ruhiy olami murakkab va ziddiyatlarga boy holda tasvirlanadi. Ular hayotiy tanlovlar oldida ikkilanish, shubha, umid va tushkunlik kabi holatlarni boshdan kechiradi. Muallif inson ichki dunyosidagi bu murakkab jarayonlarni ochib berishda psixologik tasvir, ichki monolog va dialoglardan samarali foydalanadi. Natijada o‘quvchi qahramonning nafaqat harakatlarini, balki uning fikrlash jarayoni va ruhiy holatini ham chuqur his etadi.

² Qo‘shjonov M. *Abdulla Qahhor mahorati: Monografiya*. — Toshkent: Adabiyot va san’at nashriyoti, 1988. — 232 b.

Asarda shaxsning shakllanishi bevosita ijtimoiy muhit bilan bog‘liq holda ko‘rsatiladi. XX asrning 20–30-yillaridagi jamiyatdagi o‘zgarishlar, yangi ijtimoiy tuzumning shakllanishi va mafkuraviy bosim insonlarning dunyoqarashi va hayotiy qarorlariga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Roman qahramonlari yangi hayot sharoitlariga moslashish jarayonida turli ichki va tashqi ziddiyatlarga duch keladi. Ba’zi obrazlar jamiyat talablariga moslashishga harakat qilsa, boshqalari o‘z qarashlari va qadriyatlarini saqlab qolishga intiladi. Shu jarayonda insonning ichki erkinligi va jamiyat bosimi o‘rtasida keskin qarama-qarshilik yuzaga keladi. Bu esa asarda inson obrazi orqali jamiyatning murakkab psixologik va ijtimoiy holatini ochib berishga xizmat qiladi.

Asarning yana bir muhim jihati shundaki, unda inson orzulari va hayotiy haqiqat o‘rtasidagi ziddiyat chuqur badiiy talqin etiladi. Roman nomining o‘zi ham ramziy ma’noga ega bo‘lib, “sarob” tushunchasi insonning amalga oshmaydigan orzulari, xomxayollari va hayotiy illyuziyalarini ifodalaydi. Qahramonlar ko‘pincha o‘z ideallari ortidan ergashib, real hayot haqiqatlari bilan to‘qnash keladi va natijada ruhiy iztirobga tushadi.

Umuman olganda, “Sarob” romanida inson obrazi chuqur psixologik va ijtimoiy tahlil asosida yoritilgan bo‘lib, unda shaxsning ichki kechinmalari, jamiyat bilan munosabati hamda orzu va haqiqat o‘rtasidagi kurash asosiy o‘rinni egallaydi. Abdulla Qahhor inson ruhiyatini realistik uslubda tasvirlash orqali o‘zbek adabiyotida yangi badiiy bosqichni boshlab bergan ijodkor sifatida namoyon bo‘ladi.

Abdulla Qahhorning “Sarob” romani o‘zbek realistik nasrida jamiyat hayoti va inson taqdiri o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni chuqur yoritgan asarlardan biridir. Romanda jamiyat oddiy fon emas, balki inson hayotini shakllantiruvchi, uning dunyoqarashi va ma’naviy qarorlariga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi kuch sifatida tasvirlanadi. Asarda ijtimoiy muhitning shaxsga ta’siri ko‘pincha ziddiyatli jarayonlar orqali ochib beriladi.

Romanda inson va jamiyat munosabatlarining murakkabligi shuni ko‘rsatadiki, shaxs jamiyatdan tashqarida mustaqil yashay olmaydi, biroq jamiyat ham har doim inson ichki dunyosini to‘liq tushunib yetmaydi. Bu g‘oya asar mazmunida quyidagi mazmundagi fikr orqali ifodalanadi: “Odam jamiyatdan tashqarida yashay olmaydi, lekin jamiyat ham uni

har doim tushunmaydi”³. Ushbu fikr roman g‘oyasining asosiy yo‘nalishini belgilaydi va jamiyat bilan shaxs o‘rtasidagi doimiy ziddiyatni ochib beradi.

Asarda tasvirlangan davr — 1920–1930-yillar — jamiyatning keskin ijtimoiy va mafkuraviy o‘zgarishlar davri hisoblanadi. Yangi ijtimoiy tuzum shakllanishi jarayonida qadriyatlar tizimi o‘zgaradi, bu esa insonlarning ma’naviy olamiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Jamiyatdagi bosim, talablar va ijtimoiy mezonlar qahramonlar hayotida ichki ziddiyatlarni kuchaytiradi.

Roman qahramonlari turli ijtimoiy qarashlar va hayotiy pozitsiyalar o‘rtasida qolgan holda tasvirlanadi. Ba’zi obrazlar yangi jamiyat talablariga moslashishga harakat qiladi, boshqalari esa o‘z qadriyatlarini saqlab qolishga intiladi. Shu jarayonda inson ichki dunyosida ikkilanish va ruhiy iztirob yuzaga keladi. Bu holat asarda quyidagi mazmundagi fikr bilan hamohang ifodalanadi: “Ko‘ngildagi ikkilanish odamni o‘z yo‘lidan adashtiradi”.⁴ Mazkur fikr qahramonlarning ruhiy holatini ochib berishda muhim o‘rin tutadi va jamiyat bosimi ostida insonning ichki barqarorligi zaiflashishini ko‘rsatadi.

Abdulla Qahhorning “Sarob” romani o‘zbek realistik nasrida inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni chuqur psixologik va ijtimoiy tahlil asosida yoritgan muhim asarlardan biridir. Ushbu bobda inson shaxsi va ijtimoiy muhit o‘rtasidagi dialektik bog‘liqlik, jamiyat bosimi va shaxs erkinligi muammosi hamda inson ruhiyatidagi ziddiyatlar tahlil qilinadi.

“Sarob” romanida inson va jamiyat munosabatlari qarama-qarshi kuchlar sifatida emas, balki bir-birini shakllantiruvchi murakkab tizim sifatida tasvirlanadi. Jamiyat insonning fikrlashi, qaror qabul qilishi va hayotiy yo‘lini belgilashda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, inson ham jamiyat ichida o‘z o‘rnini topishga, o‘z dunyoqarashini himoya qilishga intiladi. Asarda bu jarayon doimiy ichki kurash va ruhiy ziddiyatlar orqali ochib beriladi.

³ Qahhor A. *Sarob (roman)*. Toshkent: “Sharq” nashriyot-matbaa konserni Bosh tahririyati, 1995. — 240 b.

⁴ Qahhor A. *Sarob (roman)*. Toshkent: “Sharq” nashriyot-matbaa konserni Bosh tahririyati, 1995. — 240 b.

Roman qahramonlari hayotiy tanlovlar oldida qolgan murakkab shaxslar sifatida tasvirlanadi. Ularning har biri jamiyatdagi yangi ijtimoiy tuzum, mafkuraviy bosim va o'zgarayotgan qadriyatlar bilan to'qnashadi. Natijada shaxs va jamiyat o'rtasida moslashuv yoki qarshilik holati yuzaga keladi. Bu esa insonning ichki dunyosida ikkilanish, shubha va ruhiy iztirobni kuchaytiradi. Asarda insonning orzu va haqiqat o'rtasidagi kurashi ham markaziy o'rinni egallaydi. Qahramonlar ko'pincha o'z ideallari va real hayot talablari o'rtasida qoladi. Bu holat ularning ma'naviy barqarorligiga ta'sir ko'rsatib, ba'zan hayotiy yo'nalishdan adashishiga sabab bo'ladi. Adib bu jarayonni chuqur psixologik tahlil orqali ochib beradi.

“Sarob” romanining eng muhim g'oyalaridan biri shundaki, inson jamiyatdan ajralgan holda to'liq shakllana olmaydi, biroq jamiyat ham har doim insonni to'liq anglab yetmaydi. Shu sababli asarda shaxs va jamiyat o'rtasidagi muvozanat masalasi asosiy falsafiy g'oya sifatida namoyon bo'ladi. Bu fikr roman mazmunida quyidagi umumiy xulosaga olib keladi: insonning ma'naviy kamoloti jamiyat bilan uyg'unlikda yoki ziddiyatda shakllanadi. Adabiyotshunos H.Umurovning fikricha, Abdulla Qahhor ijodida ijtimoiy muhit inson ruhiyatini shakllantiruvchi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi.⁵ “Sarob” romanida ham aynan shu jihat yetakchi o'rinda bo'lib, jamiyatning shaxsga ta'siri psixologik chuqurlikda ochib beriladi.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qahhorning “Sarob” romani o'zbek realistlik nasrining shakllanishida muhim o'rin tutgan asarlardan biri bo'lib, unda inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlar chuqur badiiy va psixologik tahlil asosida yoritilgan. Asar orqali adib XX asrning 20–30-yillaridagi ijtimoiy hayot, jamiyatdagi o'zgarishlar hamda shaxsning ma'naviy-ruhiy olamidagi jarayonlarni realistlik tasvirda ifodalagan. Romanda inson obrazi jamiyatdan ajralgan holda emas, balki ijtimoiy muhit bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Jamiyatdagi mafkuraviy bosim, ijtimoiy o'zgarishlar va yangi qadriyatlar tizimi qahramonlarning dunyoqarashi hamda hayotiy qarorlariga bevosita ta'sir

⁵ Umurov H. *Adabiyot nazariyasi*. Toshkent: Sharq, 2002.

ko'rsatadi. Shu bilan birga, inson ham o'z ichki dunyosi, orzu-umidlari va ma'naviy qarashlari orqali jamiyat bilan murakkab munosabatga kirishadi.

“Sarob” romanining g'oyaviy markazida inson orzulari va hayotiy haqiqat o'rtasidagi ziddiyat turadi. Asar nomining o'zi ham bu mazmunni ramziy ifodalaydi. Qahramonlar ko'pincha idealistik orzular va real hayot talablari o'rtasida qolib, ichki ruhiy ziddiyatlarni boshdan kechiradi. Bu holat ularning shaxs sifatida shakllanish jarayonini murakkablashtiradi. Shuningdek, roman jamiyatni tanqidiy ruhda yoritishi bilan ham ahamiyatlidir. Unda ijtimoiy muhitdagi nomutanosibliklar, inson erkinligiga ta'sir etuvchi omillar va ma'naviy qadriyatlarning o'zgarishi badiiy jihatdan chuqur ochib berilgan. Abdulla Qahhor jamiyat va shaxs o'rtasidagi muvozanat masalasini asosiy falsafiy muammo sifatida ko'rsatadi. Umuman olganda, “Sarob” romani inson va jamiyat munosabatlarini o'rganishda muhim adabiy manba bo'lib, bugungi kunda ham o'zining ilmiy va tarbiyaviy ahamiyatini yo'qotmagan. Asar shaxs ma'naviy kamoloti, ijtimoiy muhit ta'siri va inson ruhiyatining murakkabligi haqida chuqur xulosalar chiqarishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh. M. *Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.* – T.: O'zbekiston, 2016.
2. Mirziyoyev Sh.M. *Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.* – T.: O'zbekiston, 2017.
3. Abdulla Qahhor: shaxs va ijodkor. To'plovchi: O. Jo'raboev. – T.: Tamaddun, 2013.
4. Adabiyotimiz faxri. Yashrga tayyorlovchilar: U. Normatov, B. Karimov. – T.: O'zbekiston, 2007.
5. Boboyev T. *Adabiyotshunoslik asoslari.* – T.: O'qituvchi, 2002.
6. Karimov N., Nazarov B., Normatov U., Mamajonov S., Sharafiddinov O. *XX asr o'zbek adabiyoti tarixi.* – T.: O'qituvchi, 1999.
7. Qo'shjonov M. *Abdulla Qahhor mahorati: Monografiya.* — Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1988. — 232 b.

8. Qahhor A. *Sarob (roman)*. Toshkent: “Sharq” nashriyot-matbaa konserni Bosh tahririyati, 1995. — 240 b.

9. Umurov H. *Adabiyot nazariyasi*. Toshkent: Sharq, 2002.

10. **Qalampir.uz**. Prezident “Adiblar xiyoboni” deb nomlangan internet portal tashkil etish tashabbusi bilan chiqdi [Elektron resurs]. — URL: <https://qalampir.uz/uz/news/prezident-adiblar-khiyeboni-deb-nomlangan-internet-portali-tashkil-etish-tashabbusi-bilan-chik-di-19975>